

Dr Ewa Wójtowicz
Uniwersytet Wrocławski

Problem sankcji za uchybienie przedkontraktowym obowiązkom informacyjnym w umowach konsumenckich w prawie polskim na tle ostatnich tendencji w prawie unijnym

Ochrona konsumenta w prawie Unii Europejskiej jest w znacznej mierze realizowana poprzez świadczenie informacyjne, sprzężone z obowiązkami po stronie przedsiębiorcy. Jest to konsekwencją przyjęcia pewnego modelu konsumenta, który ma być konsumentem przeciętnie rozważnym i przeciętnie roztroptym, chronionym przez informację¹. Konsument jest wprawdzie traktowany jako słabszy uczestnik gry rynkowej, ale od wczesnego okresu europejskiej polityki konsumenckiej uznano, że zapewnienie konsumentom informacji dotyczącej ich praw powinno doprowadzić do przywrócenia równowagi między konsumentami a profesjonalistami². Już od lat 70. dwudziestego wieku europejskie prawo konsumenckie i realizowane polityki związane z ochroną konsumenta skupiają się na wyrównaniu asymetrii informacyjnej³.

¹ Na temat modelu konsumenta w prawie unijnym por. R. Stefanicki, *Ochrona konsumenta w świetle ustawy o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej*, Warszawa 2006, s. 150 i nast.

² Por. A. Wiewiórowska-Domagalska, [w:] E. Nowińska, P. Cebula, *Europejskie prawo konsumenckie a prawo polskie*, Kraków 2005, s. 28.

³ E. Łętowska, *Europejskie prawo umów konsumenckich*, Warszawa 2004, s. 25-26.

Cel ten ma zostać osiągnięty głównie za pomocą dyrektyw regulujących wycinek problematyki umów konsumenckich. Dyrektywy wprowadzają zobowiązania dla podmiotów profesjonalnych, które polegają na obowiązku zapewnienia informacji pozwalających na podjęcie decyzji rynkowej, uzależniając zakres obowiązku informacyjnego od nabywcy dobra i potencjalnych zagrożeń⁴.

Dyrektywy konsumenckie oparte zostały na modelu harmonizacji minimalnej, co oznacza, że dopuszczały przyjęcie dalej idących rozwiązań przez państwa członkowskie. Odejściem od tego sposobu harmonizacji miała być dyrektywa o prawach konsumentów, której propozycja została wydana w 2008 r.⁵ Po pierwsze, nowa dyrektywa obejmować miała szersze spektrum problematyki konsumenckiej, odpowiadające regulacji obecnie obowiązujących dyrektyw: nr 85/577/EWG o umowach zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa⁶, nr 93/13/EWG w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich⁷, nr 97/7/WE o sprzedaży na odległość⁸, nr 1999/44/WE dotyczącej sprzedaży towarów konsumpcyjnych i gwarancji⁹. Po drugie, oparta została na modelu harmonizacji zupełnej, który znacznie ograniczał swobodę państw członkowskich, zakazując przyjmowania także rozwiązań gwarantujących wyższy standard ochrony konsumenta w zakresie regulacji projektu dyrektywy. Obecnie wydaje się nieprawdopodobne, aby dyrektywa została przyjęta

⁴ Por. R. Stefanicki, *Ochrona konsumenta...*, s. 98 i powoływany przez niego D. Staudenmayer, *The Place of Consumer Contract Law with the process on European Contract Law*, *Journal of Consumer Policy* 2004, nr 27, s. 271.

⁵ Wniosek Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie praw konsumentów z dnia 8 listopada 2008 r., COM (2008) 614, wersja ostateczna.

⁶ Dyrektywa Rady 85/577/EWG z dnia 20 grudnia 1985 r. w sprawie ochrony konsumentów w odniesieniu do umów zawartych poza lokalem przedsiębiorstwa (Dz.Urz. UE L 372/31 z 31 grudnia 1985 r.).

⁷ Dyrektywa Rady 93/13/EWG z dnia 5 kwietnia 1993 r. w sprawie nieuczciwych warunków w umowach konsumenckich (Dz.Urz. UE L 95/29 z 21 kwietnia 1993 r.).

⁸ Dyrektywa 97/7/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 maja 1997 r. w sprawie ochrony konsumentów w przypadku umów zawieranych na odległość (Dz.Urz. UE L 144/19 z 4 czerwca 1997 r.).

⁹ Dyrektywa 1999/44/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 25 maja 1999 r. w sprawie niektórych aspektów sprzedaży towarów konsumpcyjnych i związanych z tym gwarancji (Dz.Urz. UE L 171/12 z 7 lipca 1999 r.)

w zaproponowanym kształcie¹⁰. Problematyka obowiązków informacyjnych znalazła swoje odzwierciedlenie również w Zasadach Obowiązującego Europejskiego Prawa Umów, w części I dotyczącej obowiązków przedkontraktowych, zawarcia umowy oraz nieuczciwych warunków umownych (Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles). Contract I. Pre-contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms (dalej: Zasady Acquis)¹¹ oraz w akademickim Draft Common Frame of Reference (dalej: DCFR)¹², który obecnie stanowić ma punkt wyjścia dla opracowania przez grupę ekspertów politycznego CFR¹³. Znaczna część tych obowiązków dotyczy momentu zawarcia umowy lub okresu poprzedzającego moment zawarcia umowy. Regułą dla aktów prawnych, których celem jest ochrona konsumenta jako słabszej strony umowy, jest duża kazuistyka w określaniu obowiązków profesjonalisty, co w założeniu ma zapewnić konsumentowi wiedzę o jego prawach¹⁴.

¹⁰ Por. stanowisko Komisarz Viviane Reding przedstawione w dniu 15 marca 2010 r. w trakcie światowego dnia konsumenta, w którym zapowiedziano ograniczenie wprowadzenia harmonizacji zupełnej do szczególnych kategorii umów – umów zawieranych poza lokalem przedsiębiorstwa oraz umów zawieranych na odległość (Viviane Reding Vice-President of the European Commission responsible for Justice, Fundamental Rights and Citizenship. An ambitious Consumer Rights Directive: boosting consumers' protection and helping businesses. European Consumer Day 2010 Madrid, 15 March 2010) – wystąpienie dostępne w języku angielskim pod numerem speech/10/91 na stronie <http://europa.eu/rapid/>.

¹¹ Principles of the Existing EC Contract Law (Acquis Principles). Contract I. Pre-contractual Obligations, Conclusion of Contract, Unfair Terms prepared by Research Group on the Existing EC Private Law (Acquis Group), Munich 2007.

¹² Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law, Draft Common Frame of Reference (DCFR). Outline Edition, C. v. Bar, E. Clive, H. Schulte-Nölke et al. (eds), Munich 2009.

¹³ Por. Commission Decision of 26 April 2010 setting up the Expert Group on a Common Frame of Reference in the area of European contract law, OJ UE z 27 kwietnia 2010 r., L 105, s. 109; Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Delivering an area of freedom, security and justice for Europe's citizens. Action Plan Implementing the Stockholm Programme, COM (2010) 171 final z 20 kwietnia 2010 r.

¹⁴ Por. opowiadające się za kazuistycznym i szczegółowym wskazaniem treści obowiązków: M. P e c y n a, *Ustawa o sprzedaży konsumenckiej. Komentarz*, Kraków 2004, s. 68; E. Ł ę t o w s k a, *Europejskie prawo...*, s. 130 i nast.

Jedynie część dyrektyw i część polskich ustaw krajowych stanowiących implementację dyrektyw zawiera sankcję niedopełnienia obowiązków informacyjnych. Niektóre dyrektywy pozostawiają kwestię sankcji za naruszenie tego rodzaju obowiązków ustawodawcy krajowemu. Dotyczy to również projektu dyrektywy o ochronie praw konsumentów. W szerszym zakresie kwestia sankcji za niedopełnienie obowiązków o charakterze informacyjnym została poruszona w DCFR. Głównym problemem, jaki można dostrzec, przyglądając się regulacji wspomnianych aktów prawnych, jest nagromadzenie bardzo szczegółowych obowiązków, co w efekcie przestaje sprzyjać realnej ochronie konsumentów¹⁵. Przekaz zawierający nadmiar informacji może mieć podobny skutek do niedoinformowania konsumenta lub przekazania nietransparentnych informacji¹⁶.

Zauważyć można ponadto różnorodność sankcji nałożonych na przedsiębiorców za niewykonanie obowiązków informacyjnych. Wskazuje się, że klasyczne sankcje prawa cywilnego, w szczególności sankcja nieważności wadliwie zawartej umowy, nie są atrakcyjne dla konsumenta¹⁷, który zwykle jest zainteresowany tym, aby umowa została zrealizowana, tylko że w sposób prawidłowy.

Komisja Europejska konsekwentnie stara się uformować takiego konsumenta europejskiego, który bez obaw dokonuje zakupów i zawiera umowy poza granicami swojego kraju zamieszkania, w ramach rynku wewnętrznego. Nie sprzyja temu zróżnicowanie rozwiązań prawnych określających sankcje za naruszenie obowiązków informacyjnych w różnych państwach członkowskich. Dostrzegając ten problem, Komisja już w Zielonej Księdze wydanej w roku 2007¹⁸ zaproponowała rozwiązania

¹⁵ Por. H.-W. Micklitz, N. Reich, *Cronica de Una Muerte Anunciada: The Commission Proposal for a „Directive on Consumer Rights”*, *Common Market Law Review* 2009, nr 2, s. 473.

¹⁶ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 299 i powoływani przez niego: M. Kępiński, I. Wiszniewska, [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, red. J. Szwaja, Warszawa 2000, s. 411; P. Mikłaszewicz, *Obowiązki informacyjne w umowach z udziałem konsumentów na tle prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2008, s. 75 i nast.

¹⁷ Por. E. Łętowska, *Europejskie prawo...*, s. 43.

¹⁸ Zielona Księga w sprawie przeglądu dorobku wspólnotowego w dziedzinie praw konsumenta przyjęta w dniu 8 lutego 2007 r., COM (2006) 744 final.

w tym zakresie – do rozważenia przez zainteresowane podmioty. Pierwszą propozycją było wydłużenie okresu, w którym możliwe byłoby odstąpienie od umowy, jako powszechnej sankcji w razie naruszenia obowiązków informacyjnych. Druga propozycja przewidywała różnicowanie sankcji w zależności od naruszonego obowiązku i wagi informacji – jedynie niektóre z naruszeń uprawniałyby konsumenta do odstąpienia od umowy albo jej unieważnienia. Wreszcie trzecią propozycją było pozostawienie dotychczasowego stanu legislacji.

Projekt dyrektywy o prawach konsumentów, podobnie jak pozostałe dotychczas przyjęte dyrektywy konsumenckie, pozostawia, co do zasady, problem sankcji za niedopełnienie obowiązków informacyjnych prawu krajowemu. Odmiennie niż DCFR oraz Zasady Acquis, które taką sankcję wprost przewidują. Zgodnie z art. II-3:109 ust. 1 DCFR oraz art. 2:107 ust. 1 Zasad Acquis, gdy obowiązek informacyjny dotyczy umowy, co do której konsumentowi przysługuje prawo odstąpienia, termin do odstąpienia zaczyna biec od chwili udzielenia informacji; prawo do odstąpienia nie przysługuje jednak dłużej niż rok od zawarcia umowy. Bez względu na to, czy umowa została zawarta, przedsiębiorca jest odpowiedzialny za szkodę wyrządzoną drugiej stronie (w tym konsumentowi) przez uchybienie obowiązkowi informacyjnemu (art. II.-3:109 ust. 3 DCFR oraz art. 2:207 Zasad Acquis). Natomiast, jeżeli kontrakt zostanie zawarty, przedsiębiorca będzie miał na jego podstawie takie zobowiązania, jakich wykonania druga strona rozsądnie oczekiwała, jako konsekwencji braku lub wadliwości informacji. W razie niewykonania tych zobowiązań, zastosowanie znajdą ogólne przepisy dotyczące niewykonania zobowiązań (art. 2:107 ust. 3 Zasad Acquis, art. II.-3:109 ust. 2 DCFR).

Poniżej omówiono sankcje za niedopełnienie przedkontraktowych obowiązków informacyjnych występujące w obecnie obowiązującym polskim prawie cywilnym, stanowiące regulację ustaw implementujących dyrektywy konsumenckie. Przedstawiona została również regulacja nowej dyrektywy o kredycie konsumenckim, która nie została jeszcze wprowadzona do polskiego krajowego porządku prawnego¹⁹. Pomięto

¹⁹ Dyrektywa 2008/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie umów o kredyt konsumencki oraz uchylającej dyrektywę Rady 87/102/ EWG (Dz.Urz. UE L 133/66, z 22 maja 2008 r.).

przy tym sankcje o charakterze administracyjnym oraz karnym. Uwzględniona została ponadto typowa w zasadzie sytuacja, w której, wprowadzając obowiązki informacyjne, ustawodawca polski nie zdecydował się na wprowadzenie szczególnej sankcji, która chroniłaby dodatkowo konsumenta w stosunku do ogólnych reguł odpowiedzialności odszkodowawczej. Pojawiać się tu mogą wątpliwości co do przepisów o charakterze ogólnym, które powinny zostać zastosowane.

Naruszenie obowiązku udzielenia informacji przed zawarciem umowy polegać może na niepodaniu wymaganej i wyraźnie określonej przez ustawę informacji, jak również na podaniu informacji niepełnej. Możliwa jest również taka sytuacja, w której negatywnie ocenia się nieudzielenie pewnej informacji, mimo braku szczegółowego przepisu ustawy, który wprowadzałby obowiązek jej udzielenia z uwagi na ogólny obowiązek lojalności pomiędzy partnerami zawierającymi umowę. W sferze umów konsumenckich spotyka się raczej sytuację pierwszą z uwagi na stosowaną metodę legislacyjną polegającą, jak wspomniano, na kazuistycznym określaniu wymaganych od przedsiębiorcy informacji.

Sankcje za niedopełnienie obowiązków informacyjnych powinny spełniać dwie zasadnicze funkcje: zapewnić ochronę interesów konsumentów na wypadek, gdyby przedsiębiorca naruszył przepisy regulujące obowiązek informacyjny, oraz skłonić przedsiębiorców do przestrzegania tych przepisów²⁰.

Brak szczególnej sankcji wymuszający zastosowanie tradycyjnych mechanizmów prawa cywilnego

Ustawa z dnia 27 lipca 2002 r. o szczególnych warunkach sprzedaży konsumenckiej oraz o zmianie Kodeksu cywilnego²¹ przewiduje – poza wprowadzeniem odpowiedzialności z tytułu niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową – również obowiązki informacyjne, które ciążyą na przedsiębiorcy zamierzającym zawrzeć umowę sprzedaży towaru kon-

²⁰ Por. K. Włodarska, [w:] J. Pisuliński, D. Rogoń, M. Rusinek, K. Włodarska, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 349.

²¹ Dz.U. z 2002 r. Nr 141, poz. 1176 ze zm. – dalej: ustawa o sprzedaży konsumenckiej lub u.s.k.

sumpcyjnego lub inną zrównaną z nią umowę. Zgodnie z art. 2 i 3 u.s.k. przedsiębiorca jest obowiązany podać konsumentowi cenę towaru konsumpcyjnego oraz cenę jednostkową, jak również udzielić jasnych, zrozumiałych i niewprowadzających w błąd informacji, wystarczających do prawidłowego i pełnego korzystania z towaru konsumpcyjnego oraz, już na żądanie kupującego, wyjaśnić znaczenie poszczególnych postanowień umowy. Informacje powinny być sporządzone w języku polskim oraz w powszechnie zrozumiałej formie graficznej²². Warto zauważyć, że podstawowe obowiązki informacyjne przy sprzedaży przewidziano także w kodeksie cywilnym. Przepisy te w zasadzie nie powinny być stosowane do sprzedaży konsumenckiej z uwagi na regulację szczególną ustawy o sprzedaży konsumenckiej (art. 535¹ k.c.)²³. Zgodnie z art. 546 k.c. sprzedawca obowiązany jest udzielić kupującemu potrzebnych wyjaśnień o stosunkach prawnych i faktycznych dotyczących rzeczy sprzedanej oraz wydać posiadane przez siebie dokumenty, które jej dotyczą. Ponadto, jeżeli jest to potrzebne do korzystania z rzeczy zgodnie z jej przeznaczeniem, sprzedawca powinien załączyć instrukcję dotyczącą sposobu korzystania z rzeczy.

Podobnie jak na gruncie przepisów o rękojmi proponuje się traktować oznaczenia towaru jako zapewnienia publiczne na podstawie art. 4 ust. 3 u.s.k.²⁴ Oznacza to więc odpowiedzialność w razie niezgodności towaru konsumpcyjnego z umową w chwili jego wydania, co nie będzie możliwe po upływie dwóch lat od chwili wydania towaru (art. 4 ust. 1 ustawy o sprzedaży konsumenckiej), a ponadto odpowiedzialność ta może zaistnieć jedynie w przypadku nabycia towaru przez konsumenta.

²² Obowiązki informacyjne uregulowane w ustawie o sprzedaży konsumenckiej nie mają swojego odpowiednika z dyrektywie 1999/44, która koncentruje się na odpowiedzialności za niezgodność towaru konsumpcyjnego z umową.

²³ Choć należałoby uczynić wyjątek dla obowiązku poinformowania kupującego-konsumenta o stosunkach prawnych dotyczących rzeczy sprzedanej, przewidzianego w art. 546 § 1 k.c. Ustawa o sprzedaży konsumenckiej nie wprowadza wprost odpowiedzialności za to, co kodeks cywilny nazywa wadami prawnymi rzeczy, a art. 3 u.s.k. nie przewiduje obowiązku poinformowania o stosunkach prawnych rzeczy, przykładowo, że rzecz ruchoma jest obciążona zastawem.

²⁴ Por. R. Stefanicki, *Ochrona konsumenta...*, s. 98.

Nie rozwiązuje to jednak kwestii odpowiedzialności za niewypełnienie obowiązku informacyjnego jako samodzielnego, chociaż powiązanego czasowo z zawieraniem umowy, zobowiązania sprzedawcy. Wskazana ustawa nie wspomina, jaka sankcja grozi przedsiębiorcy, który nie zastosuje się do powyższych wymogów. Prowadzi to do wniosku, że zastosowanie znaleźć mogą ogólne reguły odpowiedzialności przewidziane w kodeksie cywilnym. W grę wchodzić będzie głównie odpowiedzialność określona w art. 471 i nast. k.c.²⁵, ewentualnie odpowiedzialność określona w art. 415 i nast. k.c. W większości będzie możliwe pociągnięcie przedsiębiorcy do odpowiedzialności w reżimie *ex contractu*. Będzie tak w tych przypadkach, w których dojdzie do naruszenia obowiązków wyartykułowanych w ustawie i konsumentom przysługiwać będzie świadczenie odszkodowawcze o charakterze zastępczym lub uzupełniającym w stosunku do świadczenia głównego, jakim jest obowiązek dostarczenia informacji. Przedsiębiorca będzie mógł zwolnić się z obowiązku zapłaty odszkodowania, udowadniając, że szkoda stanowi następstwo okoliczności, za które on nie ponosi odpowiedzialności²⁶.

Za nadal kontrowersyjną należy uznać możliwość domagania się zadośćuczynienia za krzywdę na podstawie przepisów o odpowiedzialności *ex contractu*²⁷, chociaż coraz częściej pojawiają się głosy dopuszczające taką możliwość²⁸, które odnieść można również do odpowiedzial-

²⁵ Za zastosowaniem odpowiedzialności kontraktowej, uregulowanej w art. 471 i nast. k.c. w odniesieniu do obowiązków art. 3 ust. 1 ustawy, uznając informację określoną w art. 3 jako obligatoryjny element treści zobowiązania sprzedawcy, stwierdzając jednocześnie, że możliwa byłaby także odpowiedzialność deliktowa, opowiada się M. Pecyna (*M. Pecyna, Ustawa o sprzedaży konsumenckiej...*, s. 72). Autorka opowiada się za odpowiedzialnością na podstawie art. 471 i nast. k.c. w razie niedopełnienia obowiązku wyjaśnienia poszczególnych postanowień umowy (art. 3 ust. 4 ustawy) – M. Pecyna, *Ustawa o sprzedaży...*, s. 79; Por. na temat stanowiska, zgodnie z którym odpowiedzialność z art. 471 i nast. k.c. może być wynikiem także niewypełnienia zobowiązania wynikającego z ustawy: P. Miłkaszewicz, *Obowiązki informacyjne...*, s. 149-150.

²⁶ Por. M. Kaliński, [w:] *System Prawa Prywatnego, Prawo zobowiązań – część ogólna*, red. A. Olejniczak, t. VI, Warszawa 2009, s. 24.

²⁷ Por. M. Kaliński, *System...*, s. 24-25 i powoływana tam literatura.

²⁸ Por. M. Sałjan, *Naprawienie krzywdy niemajątkowej w ramach odpowiedzialności ex contractu*, [w:] M. Pyziak-Szafrnicka, *Odpowiedzialność cywilna. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Adama Szpunara*, Kraków 2004, s. 273 i nast. oraz powołujący się na niego: P. Miłkaszewicz, *Obowiązki informacyjne...*, s. 154-155.

ności spowodowanej niedopełnieniem obowiązku informacyjnego nałożonego ustawą.

Obowiązki określone w art. 2 i art. 3 u.s.k. powinny zostać zrealizowane w czasie poprzedzającym (zwykle bezpośrednio) moment zawarcia umowy. Z tego względu, w razie gdy informacje nie zostały objęte wyraźnym obowiązkiem ustawowym, precyzującym ich treść i formę, mogą być traktowane jako szczególna postać obowiązku uczciwego kontraktowania, a ich niedopełnienie powinno być oceniane na podstawie przepisów art. 415 i nast. k.c.; ewentualnie, gdy będziemy mieć do czynienia z negocjacyjnym trybem zawarcia umowy z konsumentem, co zdarza się raczej rzadko, zastosowanie znajdzie art. 72 § 2 k.c. regulujący *culpa in contrahendo*.

Dotyczy to również innych ustaw, które nakładają na przedsiębiorcę precyzyjnie określone obowiązki informacyjne na etapie poprzedzającym umowę, a nie regulują w żaden sposób sankcji za ich niedochowanie, takie jak w szczególności: ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o usługach turystycznych²⁹, ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (poza szczególną sankcją za niewłaściwe poinformowanie konsumenta o prawie do odstąpienia od umowy)³⁰. Główną trudnością dla konsumenta może być jednak – bez względu na podstawę dla odpowiedzialności przedsiębiorcy, jaką wskażemy – wykazanie szkody poniesionej wskutek nieudzielenia lub błędnego udzielenia informacji³¹.

Ponadto należy stwierdzić, że konsument, który wskutek niewypełnienia obowiązków informacyjnych przez przedsiębiorcę zawarł umowę pod wpływem błędu, będzie mógł skorzystać z możliwości unieważnienia umowy na podstawie art. 84 k.c. Możliwość taka będzie uzależniona od spełnienia przesłanek przewidzianych w przepisach o błędzie: błąd powinien zostać zakwalifikowany jako istotny, tzn. że konsument, znając

²⁹ Dz.U. z 2004 r. Nr 223, poz. 2268 ze zm.; por. jednak opinię M. Nestorowicza (M. Nestorowicz, *Prawo turystyczne*, Warszawa 2009, s. 233), który opowiada się za stosowaniem art. 415 i nast., gdy przedsiębiorca nie wypełnia obowiązków wskazanych w tejże ustawie.

³⁰ Dz.U. z 2000 r. Nr 22, poz. 271 ze zm.

³¹ Zauważyła to już E. Łętowska, *Ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 55.

prawdziwy stan rzeczy, nie złożyłby oświadczenia woli takiej treści, jak oświadczenie złożone pod wpływem błędu³².

Część obowiązujących ustaw wprowadza jednak sankcje szczególne wobec przedsiębiorców (poza odpowiedzialnością odszkodowawczą). Jednym z aktów prawnych, które mogą znaleźć zastosowanie dla określenia sankcji za naruszenie obowiązku udzielenia informacji konsumentowi przez przedsiębiorcę, jest ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym z dnia 23 sierpnia 2007 r.³³ Ustawa ta jako nieuczciwą praktykę rynkową wskazuje – obok agresywnej praktyki rynkowej – praktykę rynkową wprowadzającą w błąd (art. 4 ust. 2), która może polegać na działaniu wprowadzającym w błąd (art. 5) albo na zaniechaniu wprowadzającym w błąd (art. 6).

W świetle dyrektywy 2005/29, której implementację stanowi ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym, dla stwierdzenia istnienia nieuczciwej praktyki rynkowej nie ma znaczenia, czy praktyka ma miejsce przed zawarciem umowy, po jej zawarciu czy w trakcie realizacji umowy (art. 3 ust. 2 dyrektywy), a jednym z zakresów ochrony konsumenta jest ochrona przez kompleksową i transparentną informację rynkową³⁴.

Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym w art. 12 ust. 1 regulującym cywilnoprawne środki ochrony konsumentów przed nieuczciwymi praktykami rynkowymi zawiera katalog roszczeń, z których skorzystać mogą konsumenci w razie zagrożenia lub naruszenia ich interesu przez nieuczciwe praktyki rynkowe. Katalog ten jest podobny do katalogu zawartego w art. 18 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji³⁵. Podstawowa różnica polega na

³² Por. wyrok SN z dnia 19 lipca 1979 r., IV CR 227/79 (OSN 1980, nr 3, poz. 82), a także K. Pietrzykowski, [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do artykułów 1-449¹¹*, red. K. Pietrzykowski, t. I, Warszawa 2008, s. 434.

³³ Implementująca dyrektywę nr 2005/29 (Dz.U. z 2007 r. Nr 171, poz. 1206 ze zm. – dalej: ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym lub u.p.n.p.r.).

³⁴ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 36-37, s. 7.

³⁵ Dz.U. z 2003 r. Nr 153, poz. 1503 ze zm. Oczywiście różne są podmioty, którym przysługują roszczenia wskazane w wymienionych przepisach – w ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwej konkurencji jest to przedsiębiorca, którego interes został zagrożony lub naruszony.

niezawarcia w art. 12 u.p.n.p.r. roszczenia o wydanie bezpodstawnie uzyskanych korzyści na zasadach ogólnych. Przyjmuje się, że katalog roszczeń w art. 12 ust. 1 ma charakter zamknięty³⁶. Obejmuje żądania: zaniechania praktyki, usunięcia skutków praktyki, złożenia jednokrotnego lub wielokrotnego oświadczenia o odpowiedniej treści i w odpowiedniej formie, naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych, w szczególności żądania unieważnienia umowy z obowiązkiem wzajemnego zwrotu świadczeń oraz zwrotu przez przedsiębiorcę kosztów związanych z nabyciem produktu, zasądzenia odpowiedniej sumy pieniężnej na określony cel społeczny związany ze wspieraniem kultury polskiej, ochroną dziedzictwa narodowego lub ochroną konsumentów.

Naprawienie szkody na zasadach ogólnych

Z roszczeniem tym, przewidzianym w art. 12 ust. 1 pkt 4 u.p.n.p.r., wystąpić można jedynie w razie wyrządzenia szkody przez nieuczciwą praktykę rynkową, nie jest tu wystarczające samo zagrożenie interesu konsumenta³⁷. Skuteczność roszczenia warunkowana jest przez wystąpienie przesłanek odpowiedzialności odszkodowawczej przewidzianych w akcie prawnym regulującym według brzmienia przepisu „odpowiedzialność odszkodowawczą na zasadach ogólnych”, a więc w kodeksie cywilnym. Jeżeli chodzi o nieuczciwą praktykę rynkową polegającą na nieudzieleniu informacji wymaganych przez przepisy prawa, w grę wchodzi odpowiedzialność odszkodowawcza z tytułu naruszenia zobowiązania, którego źródłem jest przepis prawa³⁸. Konsument będzie mógł sięgnąć do roszczeń przyznanych mu przez art. 12 ust. 1 pkt 4 u.p.n.p.r. pod warunkiem niedochowania wymogów starannego działania przez przedsiębiorcę, oce-

³⁶ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 472; odmiennie: M. Sieraadzka, *Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 240.

³⁷ Por. M. Sieraadzka, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 249.

³⁸ Odmiennie: M. Sieraadzka (*Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 248), która uznaje, że zachodzi odesłanie do przepisów kodeksu cywilnego regulujących odpowiedzialność za czyny niedozwolone wraz z zasadami obowiązującymi w zakresie ustalenia odszkodowania, powołując się na wypowiedzi komentatorów do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji.

nianych z uwzględnieniem zawodowego charakteru prowadzonej działalności gospodarczej³⁹.

Żądanie unieważnienia umowy jako szczególny przypadek naprawienia szkody na zasadach ogólnych

Na pierwszy rzut oka roszczenie naprawienia szkody na zasadach ogólnych przewidziane w art. 12 ust. 1 pkt 4 u.p.n.p.r. nie wydaje się kontrowersyjne, jednak stwierdzenie w dalszej części punktu, że oznacza to w szczególności żądanie unieważnienia umowy, budzi już wątpliwości. Zgodzić należy się z poglądem, że nie mamy tu do czynienia z prawem podmiotowym, ale z roszczeniem, w przeciwieństwie do prawa do odstąpienia od umowy⁴⁰. Uprawnienie to raczej nie będzie wykorzystywane zbyt często w przypadku niedopełnienia obowiązków informacyjnych (w razie wprowadzenia w błąd przez zaniechanie). Podobnie jak w przypadku prawa do odstąpienia od umowy wiąże się ono z koniecznością wzajemnego zwrotu świadczeń, co nie zawsze będzie pożądane przez konsumenta. Nie można jednak wykluczyć, że z uwagi na niepełną lub nierzetelną informację konsument będzie chciał doprowadzić do rozwiązania stosunku umownego. Jednocześnie wskazanie przez ustawodawcę, że jest to przykład roszczenia o naprawienie szkody na zasadach ogólnych, skłania do wniosku, że chodzi tu o żądanie ustalenia nieważności umowy, w przypadku gdy nieważność umowy wynika z przepisu prawa⁴¹. Przyłączyć się należy do głosów wyrażających wątpliwości co do możliwości stosowania roszczenia o unieważnienie umowy w razie braku materialnoprawnej podstawy nieważności w ustawie. Wszystkie

³⁹ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 489 oraz, na tle rozważań o nieuczciwej konkurencji: L. Górnicki, *Nieuczciwa konkurencja w szczególności przez wprowadzające w błąd oznaczenie towarów i usług i środki ochrony w prawie polskim*, Wrocław 1997, s. 104 i nast.

⁴⁰ Por. B. Gliniecki, *Wprowadzające w błąd oznaczenie przedsiębiorcy jako nieuczciwa praktyka rynkowa*, Radca Prawny 2008, nr 2, s. 40; R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 485.

⁴¹ A. Michałak, *Przeciwdziałanie nieuczciwym praktykom rynkowym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 124; K. Włodarska-Dziurzyńska, *Sankcje w prawie konsumenckim na przykładzie wybranych umów*, Warszawa 2009, s. 101.

roszczenia przyznane w ustawie o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym mogą zostać uruchomione pod warunkiem naruszenia interesu prawnego konsumenta – interesu, który powiązany został z określoną normą prawną⁴². Problematiczne może być oparcie się na art. 58 k.c., stanowiącym ogólną podstawę nieważności, z uwagi na to, że czynność prawna związana z nieuczciwą praktyką może być zgodna z prawem⁴³.

Ze względu na charakter tego roszczenia możliwość jego zastosowania do przypadków, gdy przedsiębiorca nie dopełnił pewnych obowiązków informacyjnych, będzie ograniczona. Trudno bowiem wskazać przepisy, które stanowią by mogły podstawę dla nieważności umowy zawartej przez konsumenta z przedsiębiorcą, który nie przekazał mu wszystkich wymaganych przez ustawę informacji.

Żądanie zaniechania naruszeń obowiązków informacyjnych

Roszczenie o zaniechanie niedozwolonych działań stanowiących nieuczciwą praktykę rynkową przewiduje art. 12 ust. 1 pkt 1 u.p.n.p.r. Może on znaleźć zastosowanie w razie dokonania czynu nieuczciwej praktyki rynkowej, jak również w razie uzasadnionej obawy popełnienia praktyki rynkowej nieuczciwej oraz gdy zachodzi niebezpieczeństwo ponownia niedozwolonych działań, mimo że stan naruszenia już ustał⁴⁴. Konsument może więc wystąpić z takim roszczeniem między innymi w razie udostępniania przez przedsiębiorcę fałszywych informacji lub – co jest jednak wątpliwe – nieudostępniania informacji wymaganych prawem. Roszczenie, choć może pełnić funkcję prewencyjną, nie stanowi jednak realnego instrumentu ochrony konkretnego konsumenta, który zawarł lub chciał zawrzeć konkretną umowę z przedsiębiorcą, a przedsiębiorca ten nie zastosował się do wymogów ustaw szczególnych, określających treść i sposób przekazania informacji konsumentowi, w takim sensie, że nie kompensuje konsumentowi ewentualnej szkody, jakiej mógł doznać; nie

⁴² Por. M. S i e r a d z k a, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 239.

⁴³ Por. A. M i c h a l a k, *Przeciwdziałanie nieuczciwym...*, s. 123-124.

⁴⁴ Por. J. S z w a j a, [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, red. J. Szwaja, Warszawa 2000, s. 504.

wpływa również na treść stosunku prawnego między konsumentem a przedsiębiorcą w przypadku zawarcia umowy.

Ponadto w ramach tego roszczenia nie można skutecznie domagać się czynnego zachowania od przedsiębiorcy, a możliwe jest jedynie żądanie zaniechania⁴⁵. Konsument pragnący wykorzystać to roszczenie mógłby więc jedynie dochodzić zaniechania rozpowszechniania fałszywych informacji, nie mógłby natomiast, jak się wydaje, skutecznie żądać udzielenia informacji, gdyż wiązałoby się to z określoną aktywnością po stronie przedsiębiorcy.

Żądanie usunięcia skutków naruszenia obowiązków informacyjnych

W art. 12 ust. 1 pkt 2 u.p.n.p.r. przewidziano roszczenie o usunięcie skutków naruszeń, pozwalające dochodzić czynnego działania, które ma usunąć skutki zastosowania nieuczciwej praktyki rynkowej. Należy ono do roszczeń przywracających poprzednio istniejący stan rzeczy⁴⁶. W odniesieniu do analogicznego roszczenia przewidzianego w ustawie z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji wskazywano, że obejmuje ono roszczenie przewidziane w art. 363 § 1 k.c. oraz roszczenia z art. 343 § 2 k.c. i art. 676 k.c.⁴⁷ Jest więc zbliżone do roszczenia o przywrócenie stanu poprzedniego, z tym że nie wymaga ono – w przeciwieństwie do roszczeń odszkodowawczych przewidzianych w kodeksie cywilnym – wykazania winy naruszającego przepisy o nieuczciwych praktykach rynkowych⁴⁸. Obejmować powinno usunięcie wszelkich niekorzystnych następstw nieuczciwej praktyki rynkowej⁴⁹. W przypadku obowiązków informacyjnych roszczenie to mogłoby znaleźć praktyczne zastosowanie do zniszczenia opakowań, produktów, materiałów reklamowych lub promocyjnych, które zawierałyby nieprawdziwe czy wprowa-

⁴⁵ Por. M. Sieradzka, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 243 oraz powoływany przez nią J. Szwaja, [w:] *Ustawa o zwalczaniu...*, s. 836.

⁴⁶ Por. J. Szwaja, [w:] *Ustawa o zwalczaniu...*, s. 510.

⁴⁷ Por. *tamże*, s. 511.

⁴⁸ Por. E. Nowińska, M. du Vall, *Komentarz do ustawy o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji*, Warszawa 2006, s. 282-283.

⁴⁹ Por. M. Sieradzka, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 244.

dzające w błąd informację. Podobnie jak w przypadku roszczenia o zaniechanie nie jest to raczej środek, który pozwoliłby konsumentowi na zrekomensowanie negatywnych skutków niedopełnienia obowiązków informacyjnych na etapie zawierania konkretnej umowy. Chociaż zastanawiać się można nad szerokim ujęciem pojęcia „usunięcia skutków niedozwolonych działań”⁵⁰: Czy zawarcie umowy przez konsumenta, który nie został prawidłowo poinformowany przez przedsiębiorcę, nie będzie skutkiem stosowania przez przedsiębiorcę nieuczciwej praktyki rynkowej, a w konsekwencji, czy konsument nie miałby wówczas prawa do żądania przywrócenia stanu poprzedniego, tzn. sprzed zawarcia umowy?

Pozytywna odpowiedź na tak postawione pytanie oznaczałaby przyznanie konsumentowi prawa do żądania rozwiązania umowy zawartej z przedsiębiorcą. Konsument, w przeciwieństwie do uprawnienia określonego w art. 12 ust. 4, nie musiałby wykazać, że wyrządzono mu szkodę. Powinien jednak wykazać związek przyczynowy pomiędzy wystąpieniem nieuczciwej praktyki rynkowej, a więc w tym przypadku nieudzieleniem informacji lub udzieleniem informacji błędnej, a zawarciem umowy⁵⁰. Roszczenie obejmuje bowiem usunięcie skutków praktyki, czyli takich zdarzeń, które pozostają z nią w związku przyczynowym (adekwatnym).

Roszczenie o złożenie oświadczenia oraz roszczenie o zasądzenie odpowiedniej sumy na cel społeczny

Roszczenia te przewidziane zostały w art. 12 ust. 1 pkt 3 oraz pkt 6 u.p.n.p.r. Dzięki wykorzystaniu środków masowego przekazu, oświadczenie złożone przez przedsiębiorcę, w którym – przykładowo – sprostuje on fałszywą informację albo uzupełni informację niekompletną, może dotrzeć do wielu konsumentów. Pozwolić to może na uniknięcie negatywnych skutków działań (zaniechań) przedsiębiorcy w przyszłości.

Znaczenie roszczenia o zasądzenie odpowiedniej sumy na określony cel społeczny budzi wątpliwości, jeśli chodzi o jego przydatność w praktyce. Po pierwsze, niejasne jest sformułowanie „odpowiednia suma”⁵¹. Z prze-

⁵⁰ Podobnie K. Włodarska-Dziurzyńska, *Sankcje w prawie konsumenckim...*, s. 97.

⁵¹ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 491.

pisu nie wynika, jakie czynniki należy wziąć pod uwagę przy ocenianiu tej odpowiedniości. Po drugie, wydaje się mało prawdopodobne, żeby konsument chciał angażować się w proces sądowy w celu domagania się zasądzenia kwoty pieniężnej na rzecz organizacji społecznej, gdy jego interes został naruszony, w szczególności, gdy zawarł umowę, nie posiadając wiedzy pozwalającej na świadome i przemyślane podjęcie decyzji o związaniu się tą umową⁵².

Również i te roszczenia nie pozwolą konkretnemu konsumentowi na zrekompensowanie skutków nieuzyskania wymaganej przepisami kompletnej i spełniającej inne szczegółowe wymogi informacji w związku z zawieraniem umowy z przedsiębiorcą.

Nasuwa się podejrzenie, że mimo przyznania konsumentom legitymacji do występowania z roszczeniami przewidzianymi w art. 12 ust. 1 u.p.n.p.r., będą oni rzadko korzystać z tego uprawnienia – z wyjątkiem może art. 12 ust. 1 pkt 4 (naprawienia wyrządzonej szkody na zasadach ogólnych, w szczególności żądania unieważnienia umowy z obowiązkiem wzajemnego zwrotu świadczeń oraz zwrotu przez przedsiębiorcę kosztów związanych z nabyciem produktu) oraz art. 12 ust. 1 pkt 2 (usunięcia skutków praktyki). Charakter pozostałych świadczeń sprawia, że chronią głównie interes ogólny i spełniać mogą funkcję w przeważającej mierze prewencyjną i karną (represyjną) w stosunku do przedsiębiorców. Wrazem tego jest przyznanie uprawnienia do występowania z roszczeniami przewidzianymi w art. 12 ust. 1 pkt 1, 3 i 5 u.p.n.p.r. Rzecznikowi Praw Obywatelskich, Rzecznikowi Ubezpieczonych, krajowej lub regionalnej organizacji, której statutowym celem jest ochrona konsumentów, powiatowemu (miejskiemu) rzecznikowi konsumentów (art. 12 ust. 2 u.p.n.p.r.). To raczej wspomniane podmioty będą miały motywację do wystąpienia z tymi roszczeniami, a nie konsument.

Korzystny dla konsumentów rozkład ciężaru dowodu

Ważnym uzupełnieniem katalogu roszczeń przyznanych konsumentowi jest art. 13 u.p.n.p.r., zgodnie z którym ciężar dowodu, że dana praktyka

⁵² Por. *tamże*; J. S z w a j a, [w:] *Ustawa o zwalczaniu...*, s. 533.

rynkowa nie stanowi nieuczciwej praktyki wprowadzającej w błąd, spoczywa na przedsiębiorcy, któremu zarzuca się stosowanie nieuczciwej praktyki rynkowej. Mimo krytyki tego rozwiązania z uwagi na zarzucane przekroczenie swobody przyznanej przez dyrektywę⁵³ uznać je należy za słuszne⁵⁴. Znajdzie ono w szczególności zastosowanie w stosunku do praktyk wprowadzających w błąd związanych z obowiązkiem informacyjnym, stanowiących zaniechanie (nieudzielenie informacji) albo działanie (udzielenie fałszywej informacji).

Sankcja darmowego świadczenia

W obowiązującej jeszcze ustawie o kredycie konsumenckim⁵⁵ w art. 15 przewidziano sankcję kredytu darmowego, korzystając z kompetencji przyznanej przez ustawodawcę unijnego w dyrektywie Rady 87/102/EWG. Zgodnie z powoływanym artykułem przedsiębiorca nie będzie mógł żądać od konsumenta odsetek lub innych opłat, w przypadku gdy nie dopełnia któregośkolwiek z obowiązków nałożonych w przepisach. Jednocześnie umowa pozostaje ważna, o ile nie brak w niej określenia któregoś z elementów przedmiotowo istotnych. Jeżeli przedsiębiorca nie spełnił swojego świadczenia, konsument ma roszczenie o jego spełnienie⁵⁶.

Konsument nie musi wykazywać przy tym, że przedsiębiorca nie wywiązał się z nałożonych obowiązków ze względu na okoliczności, za które ponosi on odpowiedzialność, istotne jest jedynie, żeby naruszenie obowiązków nie było wynikiem działań konsumenta⁵⁷. Mimo wątpliwości, jakie budzić może regulacja ustawy od strony techniki legislacyjnej i pytań, które mogą pojawić się przy jej stosowaniu⁵⁸, sankcja ta wydaje się spełniać w prawidłowy sposób swoje funkcje. Nie pozwala przedsiębiorcy na

⁵³ Por. A. Michalak, *Przeciwdziałanie nieuczciwym...*, s. 125.

⁵⁴ Por. R. Stefanicki, *Ustawa o przeciwdziałaniu...*, s. 507; R. Skubisz, [w:] *Ustawa o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji. Komentarz*, red. J. Szwaja, Warszawa 2000, s. 704 i nast.

⁵⁵ Ustawa z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim, Dz.U. z 2001 r. Nr 100, poz. 1081 ze zm., dalej: ustawa o kredycie konsumenckim lub u.k.k.

⁵⁶ Por. K. Włodarska, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 350.

⁵⁷ Por. R. Trzaskowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim. Komentarz*, Warszawa 2005, s. 270.

⁵⁸ Por. K. Włodarska, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 354.

bezkarnie niestosowanie się do wymogów nałożonych przez ustawę, a sankcja o charakterze finansowym może być dla przedsiębiorcy odpowiednio dotkliwa. Z drugiej strony, nie pozbawia konsumenta świadczenia z umowy i nie obciąża go negatywnymi konsekwencjami zaniedbań przedsiębiorcy.

Konsument ma według art. 15 ust. 1 u.k.k. zawiadomić przedsiębiorcę o niewypełnieniu obowiązków nałożonych ustawą. Należy zgodzić się ze stanowiskiem, które nakazuje to oświadczenie traktować nie jako oświadczenie prawokształtujące, a jedynie oświadczenie o charakterze informacyjnym. W przeciwnym wypadku nie byłoby możliwe wykorzystanie sankcji pozbawienia przedsiębiorcy prawa do odsetek i innych kosztów po wygaśnięciu stosunku prawnego kredytu, jak również skorzystanie z tej sankcji przez sąd w razie procesu, gdyby sam konsument pozostający w nieświadomości co do prawidłowej kwalifikacji zachowania przedsiębiorcy nie złożył odpowiedniego oświadczenia⁵⁹. Sankcja w postaci darmowego kredytu będzie więc następować z mocy samego prawa.

Sankcja kredytu darmowego będzie zwykle w praktyce powodować brak zastosowania sankcji odpowiedzialności odszkodowawczej przedsiębiorcy z uwagi na to, że przy darmowości kredytu szkoda konsumenta spowodowana naruszeniem obowiązków informacyjnych zostanie zminimalizowana lub w ogóle nie zaistnieje⁶⁰. Nie można jednak z góry wyłączyć możliwości, że jednak szkoda konsumenta powstanie.

Przyjęto rozwiązanie, zgodnie z którym nie bada się wagi naruszeń – stwierdzenie naruszenia obowiązku informacyjnego automatycznie powoduje zastosowanie sankcji kredytu darmowego. Słusznie zauważa się, że z punktu widzenia konsumenta nawet obiektywnie drobne naruszenia mogą mieć poważne konsekwencje⁶¹. Z drugiej strony surowość tej sankcji może wpływać mobilizująco na przedsiębiorców zawierających umowy kredytu, którzy będą mieć świadomość ryzyka, jakie wiązać się może z niedopełnieniem obowiązków informacyjnych.

⁵⁹ Por. *tamże*, s. 354-356; R. Trzaskowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 271-273.

⁶⁰ Por. R. Trzaskowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 268. Autor uznaje, że nastąpi wyłączenie sankcji odszkodowawczej z uwagi na brak szkody.

⁶¹ Por. K. Włodarska, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 352.

Sankcja przedłużenia okresu, w którym konsumentowi przysługuje prawo odstąpienia od umowy

Zgodnie z art. 2 ust. 1 w zw. z art. 4 oraz art. 7 w zw. z art. 10 ust. 1 w ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów⁶² sankcją za niewykonanie obowiązków informacyjnych dotyczących konsumenckiego prawa do odstąpienia od umowy jest przedłużenie terminu, w którym konsument skorzystać może ze swojego uprawnienia. W przypadku umowy zawieranej poza lokalem przedsiębiorstwa konsument może odstąpić od umowy w ciągu 10 dni od dnia uzyskania spóźnionej informacji o prawie odstąpienia, jednak nie później niż trzy miesiące od dnia wykonania umowy (art. 4 u.o.n.p.k.). Natomiast w odniesieniu do umów zawieranych na odległość ustawa przewiduje, że konsument może odstąpić od umowy w ciągu 10 dni, których bieg liczy się od poinformowania go o prawie do odstąpienia od umowy, zakreślając ostateczny termin na okres trzech miesięcy od wydania rzeczy (art. 10 ust. 2 u.o.n.p.k.)⁶³.

Podobną regulację zawiera art. 6 ustawy o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw – Kodeks cywilny, Kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece⁶⁴. Ustawa wprowadza uprawnienie do odstąpienia od umowy w ciągu 10 dni od doręczenia konsumentowi dokumentu umowy; termin ten ulega odpowiedniemu wydłużeniu przy spóźnionym doręczeniu informacji o prawie

⁶² Ustawa z dnia 2 marca 2000 r. o ochronie niektórych praw konsumentów oraz o odpowiedzialności za szkodę wyrządzoną przez produkt niebezpieczny (Dz.U. z 2000 r. Nr 22, poz. 271 ze zm., dalej – ustawa o ochronie niektórych praw konsumentów lub u.o.n.p.k.).

⁶³ Por. także A. K o ł o d z i e j, *Konsumenckie prawo odstąpienia od umowy sprzedaży rzeczy*, Warszawa 2006, s. 74-75 oraz M. J a g i e l s k a, *Umowy zawierane poza lokalem przedsiębiorstwa i na odległość*, Monitor Prawniczy 2000, nr 9, s. 562-563. Autorka uznaje, że termin przewidziany w art. 4 ustawy o ochronie niektórych praw konsumentów i odpowiedzialności za produkt niebezpieczny jest nowym, innym terminem niż termin dziesięciodniowy liczony od dnia zawarcia umowy lub dnia wydania rzeczy.

⁶⁴ Ustawa z dnia 13 lipca 2000 r. o ochronie nabywców prawa korzystania z budynku lub pomieszczenia mieszkalnego w oznaczonym czasie w każdym roku oraz o zmianie ustaw – Kodeks cywilny, Kodeks wykroczeń i ustawy o księgach wieczystych i hipotece (Dz.U. z 2000 r. Nr 74, poz. 855 ze zm.).

odstąpienia od umowy, nie dłużej jednak niż o trzy miesiące. Niedoręczenie wymaganego ustawą prospektu także powoduje przedłużenie terminu do odstąpienia od umowy o trzy miesiące.

Sankcja ta została również przewidziana w art. 11 ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim oraz w art. 4 ust. 1 lit. b) nowej dyrektywy o kredycie konsumenckim. W pozostałym zakresie dyrektywa – podobnie jak dyrektywa poprzednia – pozostawia państwu członkowskim prawo i obowiązek wprowadzenia odpowiedniej sankcji, która powinna być skuteczna, proporcjonalna i odstrasząca.

Przedłużenie terminu do odstąpienia od umowy i uzależnienie początku jego biegu (w okresie nieprzekraczającym trzech miesięcy od wykonania umowy albo wydania rzeczy) od poinformowania konsumenta o jego prawie jest sankcją, która pozwala na zminimalizowanie negatywnych konsekwencji, jakie spotkać mogą niepoinformowanego konsumenta. Nie jest to jednak rozwiązanie wykluczające możliwość poniesienia szkody przez konsumenta, który nie odstąpił od umowy, gdyż nie został nigdy poinformowany przez przedsiębiorcę o takim uprawnieniu. Podobnie może doznać szkody konsument, który zdecydował się na odstąpienie od umowy później, niż to było możliwe i wskazane z punktu widzenia jego interesów, gdyż przedsiębiorca wykonał z opóźnieniem swoje obowiązki.

Sankcja za niedopełnienie obowiązków informacyjnych a sankcja za niezachowanie wymaganej prawem formy

Częstym wymogiem nakładanym na przedsiębiorców jest wymóg zawarcia umowy z konsumentem w formie pisemnej lub przekazania mu informacji przed zawarciem umowy w formie pisemnej⁶⁵. W takim przypadku problematyczne staje się, jaki jest stosunek przepisu art. 74 k.c. do przepisów szczególnych, przewidujących sankcję za niedopełnienie obowiązków o charakterze informacyjnym.

⁶⁵ Przy tym zgodnie z orzecznictwem samo zamieszczenie informacji we wzorcu umowy nie stanowi spełnienia wymogu formy pisemnej – por. wyrok SN z dnia 20 czerwca 2006 r., III SK 7/06 (OSNP 2007, nr 13-14, poz. 207); zwykle z obowiązkami informacyjnymi związany jest obowiązek doręczenia konsumentowi egzemplarza umowy (por. np. art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 20 lipca 2001 r. o kredycie konsumenckim).

Uznaje się, że kumulatywne stosowanie sankcji szczególnej przewidzianej w art. 15 u.k.k. oraz sankcji z art. 74 k.c. mogłoby stanowić nadmierne obciążenie dla przedsiębiorcy z uwagi na objęcie go podwójną sankcją o charakterze cywilnoprawnym za to samo uchybienie⁶⁶. Wydaje się jednak, że funkcje, jakie spełniają te dwie sankcje, są tak różne, iż nie powinno się ograniczać konsumentowi możliwości skorzystania z nich obu.

Przegląd sankcji będących konsekwencją niedopełnienia przedkontraktowych obowiązków informacyjnych w polskim prawie pokazuje, że niełatwo jest wskazać idealne rozwiązanie o uniwersalnym zastosowaniu. Można jednak podjąć próbę wprowadzenia przepisu, który odnosiłby się do obowiązku informacyjnego przedsiębiorców i konsekwencji jego niezrealizowania, wskazując na odpowiedzialność odszkodowawczą przedsiębiorcy. Przepis ten mógłby sam określać przesłanki tej odpowiedzialności lub odwoływać się do ogólnych reguł odpowiedzialności odszkodowawczej. Nie wydaje się wystarczające uregulowanie ustawy o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym w tym zakresie, w sytuacji gdy nie istnieje wyraźna podstawa odpowiedzialności odszkodowawczej w kodeksie cywilnym.

Rozwiązanie zaproponowane w DCFR, które różnicuje odpowiedzialność strony obciążonej obowiązkiem informacyjnym w zależności od tego, czy umowa została zawarta, czy też nie, budzi pewne wątpliwości. Zwłaszcza wątpliwa jest w polskich realiach propozycja odnośnie do sytuacji, w której została zawarta umowa. Jak wskazano wcześniej, w polskim prawie źródłem zobowiązania może być także ustawa, a niewykonanie takiego zobowiązania powodować będzie odpowiedzialność odszkodowawczą zwaną odpowiedzialnością *ex contractu*. Zobowiązanie jednak musi być wystarczająco określone, jeśli chodzi o jego przedmiot. W razie zawarcia umowy, niezrealizowane na etapie przedkontraktowym obowiązki informacyjne nie będą wpływać na świadczenie stanowiące jej przedmiot, poza tym, że brak informacji przy zawieraniu umowy może w pewnym zakresie wpływać na wykładnię treści umowy (jako okoliczności, w jakich zostało złożone oświadczenie woli, które powinny być

⁶⁶ Por. R. Trzaskowski, *Ustawa o kredycie konsumenckim...*, s. 105.

brane pod uwagę przy jego wykładni zgodnie z art. 65 § 1 k.c.). Natomiast nieudzielenie w prawidłowy sposób informacji wskazanej wyraźnie w ustawie stanowi samo w sobie niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania i rodzić może odpowiedzialność odszkodowawczą.

Wprawdzie ustawy konsumenckie bardzo precyzyjnie określają informacje, których powinni udzielić przedsiębiorcy przy zawieraniu różnych umów z konsumentami, jednak kodeks cywilny powinien zawierać również przepis akcentujący konieczność udzielania konsumentowi informacji potrzebnych dla świadomego podjęcia decyzji o zawarciu umowy, nie tylko informacji wyraźnie wskazanych w ustawie. Przy określaniu zakresu niezbędnych informacji odwołać należałoby się do modelu przeciętnego konsumenta, a więc modelu konsumenta przeciętnie rozsądnego i wypracowanego w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości⁶⁷. Konsekwencją nieudzielenia pełnego zakresu informacji powinna być odpowiedzialność za wyrządzoną szkodę. Pewnym wzorem mógłby być obecny przepis art. 72 § 2 k.c. Również w tym przypadku byłaby to odpowiedzialność za szkodę wyrządzoną przez nieudzielenie informacji, a nie za niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania stanowiącego treść umowy, której zawarcie powinna poprzedzać informacja. Bardziej pożądane w tym zakresie wydaje się wprowadzenie regulacji, która mogłaby stanowić samodzielną podstawę odpowiedzialności odszkodowawczej.

Ze względu na akcentowane w literaturze trudności z wykazaniem szkody przez konsumenta konieczne jest zachowanie dodatkowych sankcji – przedłużenia okresu dla odstąpienia od umowy przy umowach, dla których ustawa przewiduje takie uprawnienie⁶⁸, oraz sankcji darmowości świadczenia przy kredycie konsumenckim.

⁶⁷ Por. orzeczenia w sprawie nr C-358/01, *Komisja v. Hiszpanii* [2003], ECR I-13145 oraz nr C-210/96 *Gut Springenheide and Tusky* [1998] ECR I-4657.

⁶⁸ W tym zakresie swoboda polskiego ustawodawcy może jednak być znacznie ograniczona przez dyrektywy unijne, o ile Unia Europejska zdecyduje się na zastosowanie modelu harmonizacji maksymalnej w obszarze umów zawieranych poza lokalnym przedsiębiorstwem i na odległość.